

Розповіді про пілота Піркса

Станіслав Лем

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Випробування

1

— Курсанте Піркс!

Голос Ослячої Лучки висмикнув його із глибокої замріяності. Він саме уявляв, що в годинниковій кишенці старих цивільних штанів, які лежать на дні шафки, покоїться монета у дві крони. Срібна, дзвінка, забута. Мить тому він точно знав, що там нічого нема, хіба стара поштова квитанція, але поволі упевнився, що монета таки могла там лежати, й коли Осляча Лучка вимовив його прізвище, він уже був цілковито впевнений у цьому. Він уже майже відчував її закругленість і бачив, як вона розпирає кишеню. Він міг піти в кіно – і ще лишилось би півкрони. А якби він пішов лише на хроніку, то лишилось би півтори, він відклав би крону з цієї суми, а за решту пограв би на автоматах. От якби автомат заклинило, й мідяки невпинно посипались би прямо до його підставленої долоні, а він ледве встигав би пакувати їх до кишені, й підставляв би руку знов... Сталося ж таке зі Смігою!

Коли його викликав Осляча Лучка, він ледь не згинався під тягарем несподіваної фортуни.

Викладач застав за своїм звичаєм руки назад і, спираючись на здорову ногу, запитав:

– Курсанте, що б ви зробили, натрапивши під час патрулювання на чужопланетний корабель?

Курсант Піркс розтулив рота, ніби хотів таким чином вигнати відповідь, яка в ньому засіла. Він виглядав немов остання у світі людина, котра знає, що треба робити, зустрівши чужопланетні ракети.

– Я наблизився б, – сказав він глухим, на диво згрубілим голосом.

Увесь курс завмер. Усі відчули, що зараз буде щось не таке нудотне, як лекція.

– Дуже добре, – батьківським тоном мовив Осляча Лучка, – і що далі?

– Загальмував би, – вибовкав курсант Піркс, відчуючи, що перебуває далеко за передовою лінією своїх знань.

Він гарячково шукав в опустілій голові якісь параграфи «Поведінки в космосі». І мав таке враження, що ніколи в житті не бачив їх у вічі. Скромно потупив очі й тоді побачив, як Сміга говорить щось у його бік самими губами. Він відчитав це й навіть повторив уголос, поки сенс тих слів ще не встиг дійти до нього:

– Я б їм представився.

Увесь курс заревів в один голос. Осляча Лучка секунду стримувався, однак і собі вибухнув сміхом. Та дуже швидко споважнів:

– Курсанте, підійдете до мене завтра з навігаційною книжкою. Курсанте Берст!

Піркс сів так, начебто стілець був зі скла, яке ще не встигло остаточно вистигнути. Він навіть не мав великої образи на Смігу – такий уже був його однокашник: не міг прогавити okazji, якщо вона підверталася. Він не чув ані слова з того, що говорив Берст, – той креслив на дошці криві, а Осляча Лучка стишував за своєю звичкою відповіді електронного Калькулятора – через це курсант, якого викликали до дошки, врешті-решт хибив у розрахунках. Правила дозволяли користуватися Калькулятором, а втім, Осляча Лучка мав власну теорію з цього приводу: «Калькулятор – це також людина, – казав він, – і може зіпсуватися». Піркс не тримав образи навіть на Ослячу Лучку. Він ні на кого не тримав образи. Майже ніколи. Через п'ять хвилин він уже стояв перед крамницею на Дієргоффа й розглядав на вітрині газові пістолети, з яких можна стріляти холостими, бойовими або газовими кулями, – комплект шість крон, разом із сотнею набоїв. Звичайно, на Дієргоффа він був лиш у своїй уяві.

Після дзвінка курс звільнив аудиторію, без крику й тупотіння, як то заведено в першого або другого курсу – а вони, врешті-решт, уже не діти! Майже половина потягнулася до їдальні – там не було о цій порі нічого їстівного, зате можна було зустріти нову офіціантку. Здається, гарненьку. Піркс повільно йшов поміж скляних шаф, повних зоряних глобусів, і з кожним кроком втрачав надію, що в кишеньці знайдеться двокронова монета. На останній сходинці він уже був певен, що її там ніколи й не було.

Біля входу стояли Берст, Сміга й Паярц, із яким вони просиділи півроку за одним столом на космодезії. Він замазав тушшю усі зорі в Пірксовому атласі.

– Завтра у тебе випробувальний політ, – сказав до нього Берст, коли Піркс їх минав.

– Нормально, – флегматично відповів Піркс.

Він не дозволяв так просто розіграти себе.

– Не віриш – то прочитай! – Берст стукнув пальцем у скло на дошці оголошень.

Він хотів іти далі, проте голова якимось дивом повернулася сама собою. У списку було лише три прізвища. «Курсант Піркс», – писало там чорним по білому, одразу вгорі.

Якийсь час він нічого не бачив.

Потім почув здалеку свій голос, який промовляв:

– То й що? Я ж сказав: нормально.

Він оминув їх і пішов алейкою поміж клумбами. Цього року на них було безліч незабудок, яких вигадливо висадили у формі ракети, що йде на посадку. Дрібноцвіті зображали реактивний вихлип, але вони вже відквітали. Він не бачив клумб, стежок, незабудок, ані Ослячої Лучки, який вийшов швидким кроком із бічного крила Інституту. Ледве не врізався у нього біля входу. Віддав йому честь перед самісіньким носом.

– О, Пірксе, – сказав Осячча Лучка. – Завтра у вас політ? Гарної віддачі! Може, вам, курсанте, поталанить зустріти отих – з інших планет.

Гуртожиток був у парку, по другий бік, позаду великих плакучих верб. Він стояв над ставом, а бічне крило, підперте кам'яними колонами, здіймалося над самою водою. Хтось пустив байку про ці колони: мовляв, їх привезли з Місяця – очевидна дурня, – але перший курс карбував на них свої ініціали й дати зі святою наївністю. Пірксове прізвище теж десь там було – він сумлінно вирізбив його чотири роки тому.

У своїй кімнаті – вона була така мала, що він не ділив її ні з ким – він довго вагався, чи відчиняти шафку. Чітко пам'ятав, де лежать старі штани. Їх було заборонено мати, і саме тому він їх мав. Окрім цього, з них не було жодної користі. Він заплющив очі, присів навпочіпки перед шафкою, запхав руку всередину відхилених дверцят – і намацав кишеньку. Ну звісно ж – він знав про це з самого початку. Вона була порожня.

2

Він стояв у ще не надутому комбінезоні на сталевій дошці помосту під самим склепінням ангара, притримуючи ліктем линву, натягнуту замість поруччя, бо обидві руки були зайняті. В одній він тримав навігаційну книжку, у другій – шпаргалку. Це був збірник підказок, який йому позичив Сміга, – казали, що з ним літав увесь курс. Щоправда, було незрозуміло, яким чином той збірник прибував назад, адже після випробувального польоту жоден із курсантів не повертався до Інституту, натомість його відправляли на північ, на Базу, де починалося визуджування перед випускними іспитами. Та все ж таки він якось прибував – можливо, його скидали на парашуті? Звичайно, це був лише жарт.

Він стояв на пружинистій дошці, підвішеній над сорокаметровою прірвою, і гаїв час, розмірковуючи, чи його будуть

обмацувати – таке, на жаль, траплялося. Курсанти брали на випробування найдивніші й якнайсуворіше заборонені речі: починаючи від плоских фляг із горілкою й завершуючи жувальним тютюном і фотознімками знайомих дівчат. Не кажучи вже, звичайно, про шпаргалки. Піркс довго шукав місця на собі, де її можна сховати. Та й ховав потім разів з п'ятнадцять – то до черевики під п'яту, то до халявки між двома парами шкарпеток, до внутрішньої кишені комбінезона, до малого зоряного атласу – такий атлас дозволяли брати з собою, – згодився б іще футляр для окулярів, однак, по-перше, це мав би бути велетенський футляр, а по-друге, він не носив окулярів. Трохи згодом він нагадав собі, що якби носив, то його не прийняли б до Інституту.

Отож він стояв на сталевій дошці й чекав обох інструкторів, а також Шефа, проте всі троє невідь-чому запізнювалися, хоча старт було призначено на дев'ятнадцяту сорок, а було вже дев'ятнадцята двадцять сім. Він подумав, що якби мав шматок пластиру, то міг би приліпити собі шпаргалку під пахвою. Казали, що так зробив малий Джеркес, а коли інструктор торкнувся до нього, він почав верещати, що боїться лоскотів, і його пронесло. Але Піркс не виглядав на такого, що боїться лоскотів, він знав про це й не мав із цього приводу жодних ілюзій. Тож він просто тримав підказку у правій руці, й лише коли до нього дійшло, що доведеться подати її для привітання усієї трійці, то переклав до лівої, натомість навігаційну книжку перемістив із лівої до правої. Під час цих маніпуляцій він мимохіть розгойдав сталевий помостик, який хитався, немов трамплін. Раптом почулися кроки з другого боку. Він не одразу побачив їх, позаяк під склепінням ангара було темно.

Усі, як завжди, були в мундирах, дуже вифранчені, особливо Шеф. Тим часом він, курсант Піркс, мав на собі комбінезон, який, нехай іще не надутий, виглядав начебто двадцять обладунків воротаря-регбіста, складені разом, окрім того, з обох боків високого

коміру звисали довгі роз'єми інтеркому та зовнішнього радіофону, на шиї теліпався шланг із регулятором кисневого апарата на кінці, на спині він відчував тиск резервного балона, йому було страшенно спекотно у подвійній протипітній білизні, а найгірше дошкуляв пристрій, завдяки якому він не мусив виходити під час польоту за природною потребою (врешті-решт, у ракеті першого ступеня, на якій проводять випробувальні польоти, не дуже й було куди сходити до вітру).

Зненацька увесь поміст почав підстрибувати. Хтось підходив іззаду – це був Берст у такому самому комбінезоні, він різко віддав честь великою рукавицею і став так, ніби найбільшим його бажанням було зіпхнути Піркса донизу.

Коли усі рушили вперед, Піркс здивовано запитав:

– Ти також летиш? Тебе не було в списку.

– Брендан захворів. Я лечу замість нього, – відрубав Берст.

Піркс на мить почувся трохи не при собі. Це була, зрештою, єдина, одна-єдина річ, завдяки якій він міг би здійснитися бодай на міліметр ближче до підхмарних висот, у яких витав Берст, нібито й особливо не дбаючи про це. Він був не лише найздібніший на курсі, що Піркс йому відносно легко вибачав, і навіть мав деяку повагу до Берстових математичних талантів – відколи став свідком, як той хвацько змагався з електронним Калькулятором, і втратив темп, лише коли пішли корені четвертого ступеня. Берст не тільки мав заможних батьків, тож узагалі не мусив поринати у мрії про дві крони, забуті десь у старих штанах, а ще й чудові результати з легкої атлетики: він стрибав як бог, чудово танцював і, що вже тут казати, був дуже симпатичний, чого аж ніяк не скажеш про Піркса.

Вони йшли довгим помостом, поміж заґратованими консолями склепіння, минаючи ракети, вишикувані рядком, аж поки їх не залило світло, бо ту частину склепіння було вже відсунуто на двістіметровому відтинку. На велетенських бетонних вирвах, які

приймали й відводили вогонь вихлипу, стояли поряд два конусоподібні колоси – принаймні у Піркових очах вони виглядали колосами: кожен був сорок вісім метрів заввишки й діаметром одинадцять метрів у самому низу, в стартовому пришвидшувачі.

До люків, уже відгвинчених, було перекинуто маленькі містки; проходи, проте, загороджувалися олов'яними стовпчиками, примощеними посередині, кожен із маленьким червоним прапорцем на гнучкому держачку. Піркс знав, що сам відведе прапорця вбік, коли на запитання, чи готовий він узятися до завдання, відповідь «так» – і що зробить це вперше в житті. І раптом його опанувало передчуття, що коли він відсуватиме прапорець, то перечепиться за линву й напевно беркицьнеться на повен зріст – такі речі часом траплялись. А якщо з ким-небудь стаються такі речі, то з ним щось таке мусить трапитися неодмінно, бо він часом вважав себе невезучим. Викладачі окреслювали це інакше – що він роззявляка, тухтій і думає щомиті про все, крім того, про що, власне, треба думати. По правді, Пірксові багато речей вдавалися легше, ніж слова. Поміж його діями й думками, зодягненими у слова, зяяла, може, й не прірва... у кожному разі там була якась перешкода, котра заважала йому жити. Викладачі не знали, що Піркс мрійник. Про це не знав ніхто. Вони гадали, що він узагалі ні про що не думає. А це було не так.

Він зиркнув краєм ока й побачив, що Берст уже став в основну позицію за крок до входу на місток, перекинутий до люка, розслабився й чекав, притиснувши руки до ненадутих гумових обручів комбінезона.

Подумав, що Берстові личить навіть цей чудернацький костюм, ніби викроєний із сотні футбольних м'ячів, і що Берстовий комбінезон справді не надутий, тоді як його мав де-не-де всередині ще багато повітря – й тому йому так важко ходити й він мусить отак широко розчепірювати ноги. Він звів їх до купи, як зумів, однак

підбори не схотіли стулятися. Чому ж Берстові схотіли? Це було незрозуміло. Але якби не Берст, то він забув би до лиха про те, що треба стати в позицію спиною до ракети, а передом до трійці у мундирах. Ті спершу підійшли до Берста – припустімо, бо він був на «Б», однак це також не можна вважати цілковитою випадковістю або, швидше, це була випадковість не на Пірксову користь, бо він завжди мусив довго чекати виклику й нервував, позаяк волів, щоб усе найгірше сталося з ним одразу.

Він чув п'яте через десяте з того, що говорили Берстові, а той, випростаний, як струна, відповідав швидко, так швидко, що Піркс нічого не зрозумів. Потім підійшли до нього, й коли Шеф почав говорити, Пірксові одразу пригадалося, що їх мусило нині летіти троє, а не двоє, – і де ж подівся отой третій? На щастя, він почув Шефові слова і встиг випалити:

– Курсант Піркс готовий до польоту!

– Емм... так, – сказав Шеф. – І ви, курсанте Піркс, засвідчуєте, що здорові тілом і розумом – еге ж – у межах своїх можливостей?

Шеф полюбляв вставляти отакі родзинки до стереотипних запитань і міг собі це дозволити, бо він був Шефом.

Піркс відповів, що здоровий.

– На час тривання польоту іменую вас, курсанте, пілотом, – вимовив Шеф сакраментальну формулу й повів далі: – Завдання: вертикальний старт із половинною потужністю пришвидшувача. Вихід на еліпс В-8. На еліпсі – поправка для виходу на сталу орбіту з періодом оберту 4 години 26 хвилин. Очікування на орбіті двох кораблів прямого зв'язку типу ЙО-2. Вірогідна сфера радарного контакту – сектор III, супутник ПАЛ із припустимим відхиленням шість кутових секунд, нав'язати контакт в ефірі з метою погодження маневру. Маневр: зійти зі сталої орбіти курсом 60 градусів 24 мінути північної широти, 115 градусів 3 мінути 11 секунд східної довготи. Стартове пришвидшення – 2,2 g. Кінцеве

пришвидшення 83 хвилини, опісля – нуль. Не виходити поза засяг зв'язку, пілотувати обидва ЙО-2 у строю трикутником до Місяця, вийти в його екваторіальній зоні на тимчасову орбіту згідно із вказівками Місяць ПЕЛЕНГ, упевнитися, що обидва пілоти кораблів перебувають на орбіті і, сходячи з неї, самостійно обрати пришвидшення й курс, відтак повернутися на сталу орбіту в зоні супутника ПАЛ. Там чекати подальших наказів.

На курсі казали, що незабаром з'являться – на заміну теперішнім збірникам підказок – електронні шпаргалки, тобто мікромізки завбільшки з вишневу кісточку, які можна буде носити у вусі або під язиком, і які підказуватимуть завжди і скрізь усе, хай би що вам знадобилося. Проте Піркс не вірив у це, бо небезпідставно вважав, що коли вони з'являться, курсанти вже будуть непотрібні. Тепер він мусив сам повторити всю основну суть завдання – і зробив це, помилившись лише раз, зате серйозно: переплутав хвилини й секунди часу зі секундами та мінутами довгої й широти. Потому, спітнілий як миша у своїй протипітній білизні, під товстим шаром комбінезону, він чекав подальшого розвитку подій. Повторити завдання – повторив, але суть його ще не почала доходити до його свідомості. Єдиною думкою, яка безперервно кружляла в ньому, була: «Оце вже завдали мені перцю!»

Він стискав шпаргалку в лівій жмені, простягаючи правою рукою навігаційну книжку. Усна декламація завдання була звичайнісінькими тортурами – його так чи так видавали в письмовій формі, з накресленим початковим курсом. Шеф вклав конверт із завданням до кишеньки під обкладинкою книжки, віддав йому й запитав:

– Пілоте Піркс, до старту готові?

– Готовий! – відповів пілот Піркс.

Цієї миті він мав лиш одне побажання: опинитись у рубці. Мріяв про те, аби розстібнути комбінезон, принаймні під шиєю.

Шеф відступив на крок.

– До космольоту! – гукнув він чудовим сталевим голосом, який, немов дзвін, перебив глухий невпинний галас велетенського ангара.

Піркс розвернувся кругом, ухопив червоний прапорець, перечепився за линву, останньої миті втримав рівновагу і вступив, наче Голем, на тонкий поміст. Коли він був на середині, Берст (іззаду він таки скидався на футбольний м'яч) уже заходив до своєї ракети.

Він опустил ноги всередину, вхопився за масивну обшивку люка, з'їхав еластичним жолобком донизу, не ставлячи ніг на щаблі («щабельки лише для пілотів при смерті», – говорив Осляча Лучка), й узявся замикаати люк. Вони тренувалися на муляжах і на справжньому люкові – вибитому з ракети й примощеному посеред тренувальної зали – сотні й тисячі разів. Від цього ставало зле – ліва корба, права корба, до середини, контроль герметичності, друга половина оберту обох корб, дотиснути, контроль на герметичність під тиском, задрітати люк внутрішньою накривкою кожуха, висунути протиметеоритний екран, зачинити двері кабіни, дотиснути, вийти зі вхідного колодязя люку, корба, друга корба, стопор, кінець.

Піркс думав, що Берст, мабуть, давно вже сидить у своїй скляній кулі, поки він лише закручує маховик затвору – і йому спало на гадку, що вони так чи так не стартуватимуть разом, бо ж стартували з шестихвилинною перервою і не було чого квапитись. Але краще усе ж таки вже сидіти на місці й увімкнути свій радіофон – принаймні він чув би команди, які віддаватимуть Берстові. Цікаво, яке в нього завдання?

Освітлення автоматично ввімкнулось усередині, щойно він лише причинив зовнішній клапан. Закривши всю цю лавочку, він перейшов сходами, вистеленими дуже шорстким і водночас м'яким пластиком, на місце пілота.

Біс його знає, чому в цих малих одномісних ракетах пілот сидів у великій скляній бульбашці діаметром у три метри. Ця бульбашка, нехай і цілковито прозора, була, звісна річ, не зі скла – пружна, з еластичністю товстої, дуже твердої гуми. Цю бульбашку з розкладним кріслом пілота посередині було вбудовано вглибині самої рубки – дещо конусоподібного приміщення, отже, сидячи у своєму «стоматологічному кріслі» – так його називали – і маючи змогу обертатися на його вертикальній осі, пілот бачив крізь скляні стіни бульбашки, у якій його було замкнуто, усі циферблати, індикатори, передні, задні й бокові екрани, табло обох Калькуляторів і астрографа, а також святая святих – траєктометр, якій товстою, дуже інтенсивною світляною стрічкою рисував на матовому опуклому дискові шлях космольота стосовно нерухомих зір у проекції Гарельсбергера. Елементи цієї проекції треба було знати напам'ять і вміти відчитувати їх з приладу в будь-якій позиції, навіть якщо ти висиш догори дригом. Коли пілот уже влягався на кріслі, він мав по обидва боки чотири основні рукояті реактора й рульових дюз, три аварійні важелі, шість важелів малого пілотажу, тумблери пуску й холостого ходу, а також регулятори потужності, тяги, продмухування дюз і, над самою підлогою, – велике спицеве колесо кондиційної системи, кисневого апарата, тримача протипожежного обладнання, катапульт реактора (якби в ньому раптом розпочалася неконтрольована ланцюгова реакція), трос із петлею, прикріпленою до верху шафки з термосами та їжею, а під ногами – педалі гальм та евакуації, оббиті м'яким матеріалом й оздоблені стременими петлями – якщо натиснути на цю останню (спершу треба було розбити ногою ковпак і штовхнути її уперед), бульбашку викидало разом із кріслом і пілотом, а також стрічково-кільцевим парашутом, який вилітав слідом.

Окрім цієї основної мети – порятунку пілота в разі неконтрольованої аварії, – скляна бульбашка мала ще з вісім дуже

важливих причин, заради яких її було сконструйовано, і Піркс за певних сприятливих обставин зміг би навіть перелічити їх усі, хоча жодна з них не видавалась йому (ані іншим курсантам) переконливою.

• • •

Далі — у повній книжці «Розповіді про пілота Піркса».
nashaknyga.com.ua